

Valkay Zoltán

Az oromi Bajúsz-Kovács-féle szélmalom (1869)

Orom, a Csantavéri ország-, azaz másképpen a Nagy út mellé épített tanyasi iskola, valamint az 1889-ben emelt vasúti megálló környékén összesűrűsödő szállások révén alakult településsé. A környező jó minőségű földeknek köszönhetően a mezőgazdasági terményfeldolgozást a XIX. század második felétől elszaporodó szélmalomok biztosították. Az 1880-as években Orom határában már 11 szélmalom működött.

A jobbára téglából épült, sáttetővel fedett csonka-kúp alakú kétemeletes, magaslatokra emelt, a síksági vidék kinézetét meghatározó Orom környéki szélmalomok közül ötnek a nevét őrizte meg az emlékezet. Így a Bajúsz-Kovács-féle (Nagy út), a Nagy György-féle (Nagy út), a Vajda András-féle (Nagy út), a Szövetkezeti (Kis út) és a Bagi József-féle (Fehér út) szélmalomok közül a máig megmaradt, a Nagy út 208-as házszám alatt álló, un. „Bajúsz-Kovács-féle” a legrégebbi.

A tulajdonosa nevét őrző Bajúsz-Kovács-féle szélmalom a lisztesládákba vésett adatok szerint 1869-ben épült fel. Ez valójában egy áthelyezett malom, mivel az eredeti Ustorkán állt. A jobb kereset reményében belső felszerelését aztán áttelepítették a Nagy út mellé. Itt a malmot Bajúsz-Kovács Lukács építette újjá, a maga égette mezei téglából. A szélmalom a szállás szerves része lett, tőle keletre a tulajdonos háza emelkedett és folytatásában az örölni való búzaambár, továbbá egy disznóól és molnár-lak, nyugatra viszont egy istálló helyezkedett el. Mindezek szerint az Alsó-Hortobágyról származó család igen tehetős volt. Birtoka a Nagyút északi oldalán, a vasúttól az iskolán túli területekig terjedt. Az öreg Bajúsz-tanya valaha a mai templom környékén állt. Tizenöt gyerek között osztódott azután ez a terjedelmes birtok. A szélmalmot a barkácsolni szerető Bajúsz-Kovács István örökölte. A szélmalom – ahol az 1960-as évekig öröltek – a kisebb típusú; kétpár köves, mozgótetős szélmalomok közé tartozott. Mint hírmondó-, mint ritkaságszámba menő ipari építészeti emlék szerepel a szabadkai községközi műemlékvédelmi intézet listáján.

A szélmalom valamikori szerkezeti rendszeréről Beszédes Valéria műemléki leírásából szerezhetünk tudomást. Ezek szerint a szélmalom teteje mozgatható, mivel tárcsája keményfából készült. A magas tetőszerkezet egyik oldala a levezető rész, melyen keresztül egy széles mozgatható rúd, a széltengely halad keresztül. Széleire csavarokkal erősítették fel a kereszttartókat, a vitorlákat pedig vaspántok tartották. Eleinte négy- később két szárnyal működött. A tetőtérben állt a nagy kerék, amelyet a nagy forgódobbal hoztak mozgásba. A főtengely szintén a tetőtérben csatlakozott a széltengelyhez. A második emeleten kapott helyet a forgódob, amit fogaskerék mozgatott. Ez a rendszer hozta működésbe a főtengelyt. A második emeleten volt még a gyorskerék is, amely három kis forgódobot mozgatott. A kisforgódoboktól az első emeleten elhelyezett malomkövekig vasból készült villák vezettek. A malomkövek két részből álltak. Az alsó követ négy helyen a padlóhoz rögzítették. A kövek fölött helyezkedett a fenyőfából készült garat. Itt volt a köeltávolító szerkezet is. A liszt csöveken keresztül jutott el a malomkövektől a ládáig. A földszinti részen nagy hatszögletű selyemsziták kaptak helyet, mely segítségével elválasztották a korpát a lisztől. A búza tisztítására szolgáló kopozó is itt volt. A malmon kívül helyezkedett el a szélirányba fordító vitorlamechanizmus. Az 1969-dik évi műemlékké nyilvánítás idején még meglévő vitorlaigazítók megsemmisültek és az akkor még épp őrlőrendszernek is csak töredéke maradt meg. Bár készült teljes felújítási terv, 1987-ben azt csak részben valósították meg.

Irodalom:

Beszédes Valéria: *Szélmalom. Orom*, In: Örökségvédelem 1. Műemlékvédelmi szövegtár. Újvidék-Szabadka, 2006-2008. 63 p.

Rózsa Rózsa: *Iparosságunk története*. Szabadka, 2013. 406-409 p.

Valkay Zoltán: *Szélmalomok Kanizsán és környékén*. Új Kanizsai Újság, Magyarkanizsa, 2012.június 26. XIX. évf. 29. szám. 12 p.

Valkay Zoltán: *Az oromi Bajusz-Kovács-féle szélmalom*. In: Kanizsa kincsei – Magyarkanizsa Község helyi értéktára (szerkesztették: Fejős Sándor–Forró Lajos–Mózes Anita) Szeged, 2014. 109-111 p.

Valkay Zoltán: *Az oromi Bajusz-Kovács-féle szélmalom (1869)*. Új Kanizsai Újság, Magyarkanizsa, 2015. február 5. XXII. évf. 4. szám. 12 p.